

Anniversarji

200 sena mill-ewwel ġebbla u 10 snin bogħod mill-Bicentinarju tal-Knisja l-Qadima u 300 sena mill-bini tal-Għajn mill-Gran Mastru Perellos

Frank Tabone

Sfond storiku

L-istorja ta' Għajnsielem tirrifletti sewwasew dik nazzjonali u reġjonali tal-gżira t'Għawdex. Pajjiżna u aktar u aktar gżiritna għadda minn grajjiet ta' ferħ kbir li illum lkoll niċċelebraw bhala l-jiem nazzjonali li jixhdu l-identità ta' nazzjon sovrani. Izda wkoll missirijietna daqu l-iebes tal-hajja, bosta hakmiet għatxana għall-imperjalizmu li wasslu għal hafna gwerer, sibi, faqar, mard u epidemji shah. Mument, stejjer u episodji li min jaf kemm qrajna u tghallimna dwarhom fuq il-bankijiet tal-iskola, minn xi rumanz jew drammi jew inkella xi harġa edukattiva f'siti u mużewwijiet.

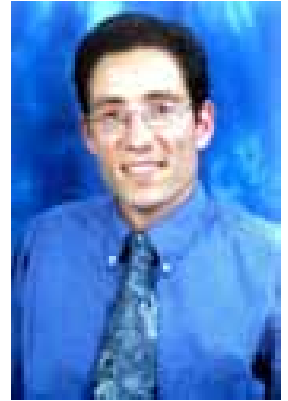
Interessanti hu l-fatt li storikament Għajnsielem għadda minn żmien ta' prosperità qabel u fi żmien l-ahhar gwerer dinjija minhabba s-servizzi Inglizi. L-istess jgħodd għal pajjiżna li ironikament żmien il-gwerer kellu l-element pożittiv tiegħu wkoll. Hekk naraw li dak li sehħ fuq livell lokali fir-rahal t'Għajnsielem huwa mera mill-aktar ċara tal-istorja mlewna iswed u abjad ta' din l-art helwa li tatna isimha.

Jekk immorru aktar lura fl-istorja, żmien il-Kavallieri bejn is-sekli sittax u tmintax inkomplu naraw kemm dawk il-komunitajiet zghar li kienu joqogħdu qrib il-kosta Maltija kienu prattikament tghodhom fuq subghajk jew saħansitra ma jeżistux. Għajnsielem jidhol tajjeb f'dan il-kuntest għal żewġ raġunijiet: hu mbewwes mill-baħar u għall-bosta sekli minn meta l-bniedem beda jimrah'il bogħod fuq xi ċatra u jofroq il-baħar Mediterran, serva ta' punt ta' wasla u tluq għal dawn in-nies preistoriċi u moderni tal-ewwel epoka storika. Bla dubju hadd ma kien jissogra jgħix mhux biss qrib il-kosta, iżda wkoll qrib il-punt ta' wasla ta' sibben u pirati tal-baħar! U dan minkejja li Għajnsielem kellu għajn ta' ilma ġieri li jagħmlu mkien ideali sabiex wiehed jgħix fih.

Il-waqgħa tal-Imperu Ottoman kif ukoll il-kontroll u t-tmiem fuq is-sibi u s-sistema fewdali medjevali li harġu

mill-Rivoluzzjoni Franciża tal-1789 taw nifs ġdid lill-gzejjer Maltin u l-komunijiet tagħhom magħluqa bosta drabi wara s-swar tal-Belt Valletta, l-Imdina u r-Rabat Għawdex. Dan wassal sabiex fil-każ ta' Għawdex, l-Għawdxin bdew iħallu l-kenn tas-swar taċ-Ċittadella u bdew jagħti sura lill-irħula Għawdxin b'mod aktar organizzat fejn tidhol struttura fiżika u dik soċjo-religjuża. Dan bla ebda mod ma jfisser li f'Malta u f'Għawdex ma kienx hemm komunijiet imwaqqfa sa mis-seklu sbatax.

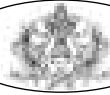
Izda issa kien wasal il-mument li familja minn Għajnsielem ma tibqax aktar thares mill-bogħod lejn raħal twelidha sewwasew minn fuq il-hitan tas-sur, iżda li tibni xi forma ta' dwejra biex flimkien ma' familji oħrajn jiffurmaw b'mod integrat ir-raħal t'Għajnsielem. Minhabba dawn ir-raġunijiet kollha li elenkajna, dan il-proċess ta' raħal bi struttura bazika ha kemmxejn fit-tul. Tant li li għal diversi snin Għajnsielem flimkien mal-Qala kienu parti mit-twaqqif tal-parroċċa tan-Nadur.

Izda jum fost l-oħrajn l-id hawtiela u l-qalb ġeneruża tan-nies tal-lokal twaħħdet ma' id Alla l-Imbierek meta...

Anglu Grech

...kellu vizjoni mis-Santissima Ommna Marija. Storikament, dan nafuh minn tradizzjoni helwa li tinsab rakkuntata fil-*Miscellanea Notitiarum Pro Archivio Parlīs Ecclesiae Pagi Hain Salem, sub anno 1856* li ġew miktuba mill-ewwel kappillan Dun Anton Cauchi, f'volum manuskritt li jinsab fl-Arkivju tal-Knisja. Dun Anton kiteb hekk:

Assigurani l-imghallem hajjat Salvu Grima, bin Ġorġ, min-Nadur, raġel xwejjah, twajjeb u ta' min jemmnu, illi bosta drabi f'hajtu sema' minghand ommu u minn għand nies xjuh ta' min joqogħod fuq kliemhom, illi ċertu Anglu Grech, imlaqqam "Ta' Xini" minn Għajnsielem, devot kbir tal-Madonna, kien ta' kuljum ighidilha r-rużarju, imqar waqt li kien ikun jahdem fir-raba' tiegħu. Lejla wahda, x'hin dalam, waqt li kulhadd kien qed jistrieħ, Anglu, kif kellu d-drawwa jagħmel, ha l-bhejjem tiegħu biex jisqihom mill-għajn imsejha "Hain-

Salem". F'daqqa waħda, mehdi kif kien jisqi l-bhejjem, ġie maħsud minn dehra straordinarja; dehriltu Sinjura, liebsa l-abjad, b'qagħda majestuża. Kellmitu w ordnatlu li jwaqqfilha statwa taħt it-titlu gloriuż ta' Loreto. Mhux biss, imma wrietu wkoll il-post fejn għandha titpoġġa din l-istatwa, jiġifieri fl-istess lok li fuqu illum tinsab mibnija l-knisja parrokkjali. Bla telf ta' żmien, l-ghada filghodu, it-twajieb Anġlu Grech fisser lil ftit nies ta' dak iż-żmien li minnhom kien magħmul ir-raħal id-dehra li kellu mill-Madonna u l-ordni li tatu. Ferħanin b'din l-aħbar u mingħajr ma qagħdu jitnikkru, n-nies għamlu gabra bejniethom u ordnaw statwa tal-ġebel taħt it-titlu ta' Loreto, u sakemm tlestiet l-istatwa huma hadu hsieb jibnu niċċa biex fiha titpoġġa l-istatwa. Minn dik il-ġurnata mbagħad li fiha l-istatwa giet poġġuta fin-niċċa, ta' kull filghaxija lkoll kemm kienu, kienu jingabru madwarha u jgħidu quddiemha r-Rużarju Mqaddes.

Dan wassal sabiex id-devozzjoni lejn il-Madonna ta' Loreto hadet spinta tant 'il quddiem li l-poplu hass li l-htigijiet spiritwali tiegħu ma humiex moqdija tajjeb. Nafu biżżejjed li t-triq bejn Ghajnsielem u n-Nadur hi waħda daqstant twila u għat-telgħa u fl-aħħar in-nies ta' Ghajnsielem hadu d-deċizzjoni għaqlija li tinbena knisja ġdida.

200 sena mill-ewwel ġebbla tal-Knisja l-Qadima

Filfatt nafu li Indri Xuereb (li kien l-ewwel prokuratur tal-knisja) u Franġisk Merċieca (l-ewwel benefattur) marru għand il-Kappillan tan-Nadur ta' dak iż-żmien,

il-W.R. Dun Franġisk Sapiano u qalulu bil-hsieb li jibnu knisja f'Ghajnsielem. Fuq nota helwa, id-dokumenti jgħidulna li dawn iż-żewġ irġiel twajba hadulu "bhala turija tal-qima lejha, Kappillan tagħhom" sallura hajja ta' ratal u nofs li kienu qabduha xi nisa hasselin mill-Għajn ta' Ghajnsielem. Il-Kappillan laqagħhom bil-ferħ u wegħedhom il-koperazzjoni tiegħu kollha. Qalilhom ukoll li hu stess kien ser imur għand l-Isqof Fra Don Ferdinando Mattei, biex iġibilhom il-permess meħtieġ, liema permess ġie mogħti f'qasir żmien biex ikun jista' jinbena l-bini tal-Knisja.

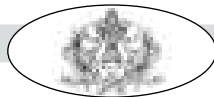

Eżattament mitejn sena ilu, f'jum tal-Hadd tas-sena 1810, għall-habta tat-tlieta ta' wara nofsinhar, il-Kappillan Sapiano, bil-kleru u l-fratellanzi hareġ b'purcissjoni min-Nadur għal Ghajnsielem fejn ġie milqugh b'festa kbira min-nies tal-lokal. Il-kappillan bierek dak il-post, poġġa l-ewwel ġebbla u qieghed taħtha xi domni u muniti. Il-kappillan Sapiano, wara dan għamel diskors lin-nies dwar il-qima u rispettt fid-dar t'Alla u b'tifkira tiegħu, halla ritratt impitter fuq it-tila. Illum dan ir-ritratt jinsab fis-sagristija tal-knisja l-qadima, b'kitba taħtu, magħmula f'isem in-nies ta' Ghajnsielem, li tghidilna dwar l-obbligazzjoni tagħhom lejha, talli bħalhom xtaq u ried il-bini tal-knisja.

L-ghada stess tat-tberik, beda minnufih il-bini tal-knisja fost il-hegga tan-nies kollha. Il-bini kien fdat f'idejn l-imghallem bennej Franġisku Gafà, imlaqqam "Tal-Qalfat" min-Nadur.

Sentejn wara li l-knisja bdiet tinbena, fis-27 ta' Jannar 1812 Indri Xuereb, il-prokuratur tal-knisja u Don Filippo Castagna, Gvernatur t'Għawdex iffirma w kuntratt sabiex tal-ewwel kien ha b'ċens perpetwu, biċċtejn art quddiem u wara l-Knisja biex isiru pjazza u htigijiet oħra (Atti tan-Nutar tal-Gvern, 1812). Il-knisja damet tinbena għaxar snin u matulhom ix-xogħol ma waqaf qatt. Tant hu hekk li fid-9 ta' Settembru 1820 saret iċ-ċerimonja tat-tberik tal-

istess knisja. Fl-istess jum il-kwadru tat-titular tagħha tnizzel sollennament mill-knisja tan-Nadur għall-knisja t'Għajnsielem. Folla kbira attendiet din iċ-ċerimonja tat-tberik tal-knisja mill-kappillan Scasciato b' delegazzjoni li kien tah l-Isqof Mattei.

Bla dubju issa li l-holma tan-nies t'Għajnsielem saret realtà, inbniet il-knisja u tbierket ukoll, il-mument li kien imiss kien l-ewwel celebrazzjoni tal-festa. Tant hu hekk li din saret il-Hadd, 16 ta' Settembru 1820.

L-Għajn li tatna isimna

L-għajn hija il-karakteristika ewlenija ta' rahalna. Mhux biss il-issinha kulhadd x' hin jirreferi għal GHAJNSielem (HAIN Salem), iżda għenet immens sabiex sawret ir-rahall tagħna. Id-dehra li kellu t-twajjeb Anġlu Grech sehhet qrib l-istess għajn li minnha u madwarha kien jisqi u jirgħa l-merhla tiegħu.

Nistgħu nsejnhulha wkoll l-ewwel ċellula li wildet familja wara familja ir-rahall tagħna. Kien propju hawn li missirijetna tefgħu l-ankri u għażlu dan il-post għani, kenni u għammili. Post ideali għal dawk kollha li kienu jbahhru għax il-port jinsab biss tefgħa ta' ġebbla 'il bogħod. Imkien ideali wkoll għall-industriji bikrin tas-sajd u l-biedja għax kif nafu tant tajjeb dawn kienu il-hobzna ta' kuljum ta' kważi il-popolazzjoni kollha tal-pajjiż.

Tajjeb li nżommu quddiem għajnejna li storikament l-għajn kienet teżisti mill-qedem. Min jaf kemm popli ta' ilsna, kulturi u religjonijiet li zbarkaw f'Għawdex ġrew lejn din l-għajn wara granet u ġimghat shah bejn sema u ilma!

Il-wasla tal-Kavallieri fostna fl-1530 gābet influżsa ta' ideat ta' kultura aktar għanja, dik Ewropea. Il-Kavallieri taw importanza kbira lid-difiżja u għalhekk saħħew is-swar u l-kosta bit-torrijiet; daħlu stili arkitettonici kumplessi u elaborati sew influwenzati mill-era Barokka u rinaxximentali; tejbu l-aċċess u l-kontroll tal-portijiet u kabbru t-tarzna; iżda fuq kolloxx saħqu u l-legislaw ordnijiet sabiex kull dar li tinbena tkun sufficjenti fiha nnifisha bit-thaffir ta' bir għall-ilma. Dan għaliex l-Ordni kien jaf sa minn qabel il-wasla tiegħu hawn Malta li l-akbar nuqqas tal-gzejjer kienet il-provvista tal-ilma, għajr għal ftit nixxieghat u għejjun.

Nistgħu ngħidu għalhekk li l-politika li mxew biha

l-Gran Mastri kienet wahda li jsahhu kull provvista ta' ilma naturali għan-nies tal-lokal kif ukoll għall-istess kavallieri.

Kien għalhekk fi żmien il-Gran Mastru Ramon Perellos Y Roccafull (1697-1720) li l-għajn ingħatat dehra ġdida u li fi żmienu nbnew it-tlett loġoġ li kien fiha. Dan sehħ sewwasew tlett mitt sena ilu, fis-sena 1710. Nafu dan kollu mill-arma li kienet iġġib l-istess simboli tal-kunjom Aragoniż tal-istess Gran Mastru – sitt langasiet suwed fuq sfond isfar.

Perellos kien l-erbgha u sittin Gran Mastru fl-istorja tal-Ordni u t-tmexxija tiegħu tibqa' imsemmi fl-istorja. Perellos kien bniedem ġentlom, iħobb il-kultura, innatura u fuq kolloxx kien iżomm qrib il-poplu. Fuq livell nazzjonali l-akbar wirt li hallielna Perellos huma bla dubju l-arazzi Fjammingi li jpaxxu lil kull min iżurhom illum fil-palazz Presidenzjali fil-Belt Valletta. Fuq livell lokali, Perellos tejjeb is-servizzi tal-għajn t'Għajnsielem għal bżonnijiet tan-nies tar-rahall kif ukoll tal-kavallieri li kienu jtilgħu għall-kaċċa u l-mistrieħ f'Għawdex. Dan sehħ disgha u tletin sena qabel il-bidu tal-bini tal-Fortizza Chambrai fuq Ras it-Tafal.

L-għajn kienet utli immens għal kull familja fir-rahall. Mingħajr l-iċken dubju, kull mara tal-familja kienet tmur sal-għajn biex iġġib l-ilma għax-xorb, għat-tisjir, għall-ħasil tal-hwejjeġ u tal-art. Billi hafna mill-familji kien ikollhom xi nagħaġ u mogħoż għall-ħalib u l-gbejniet, l-għajn kienet tintuża wkoll sabiex minnha jingarr l-ilma għall-bhejjem.

300 sena wara = illum

Il-bini tal-knisja l-qadima u l-għajn tal-hasselin huma l-ġenesi – l-għeruq soċjo-religjużi ta' Għajnsielem. Bla dubju l-għajn serviet ta' l-ewwel pjazza, il-*facebook* ewlieni tar-rahall tagħna fejn zghar u kbar, nisa u rġiel kienu jiltaqgħu u jtkellmu dwar dak kollu li kienu jghaddu minnu.

Jekk il-knisja l-qadima u l-għajn huma l-għeruq, mela aħna illum il-friegħi ta' din is-sigra komunitarja imsejha Għajnsielem. Hu għaqli li nharsu, nfakkru u ngħallmu dwar l-istorja ta' rahalna għax għajb għalih il-bniedem li ma jafx l-istorja tiegħu li turih min hu.

(Tagħrif imsejjes fuq il-ktieb *Ġrajjet il-Parroċċa t'Għajnsielem* ta' Kan. Ġużeppe Zerafa, 1989)